

TOPLUMSAL tarih

365
MAYIS 2024

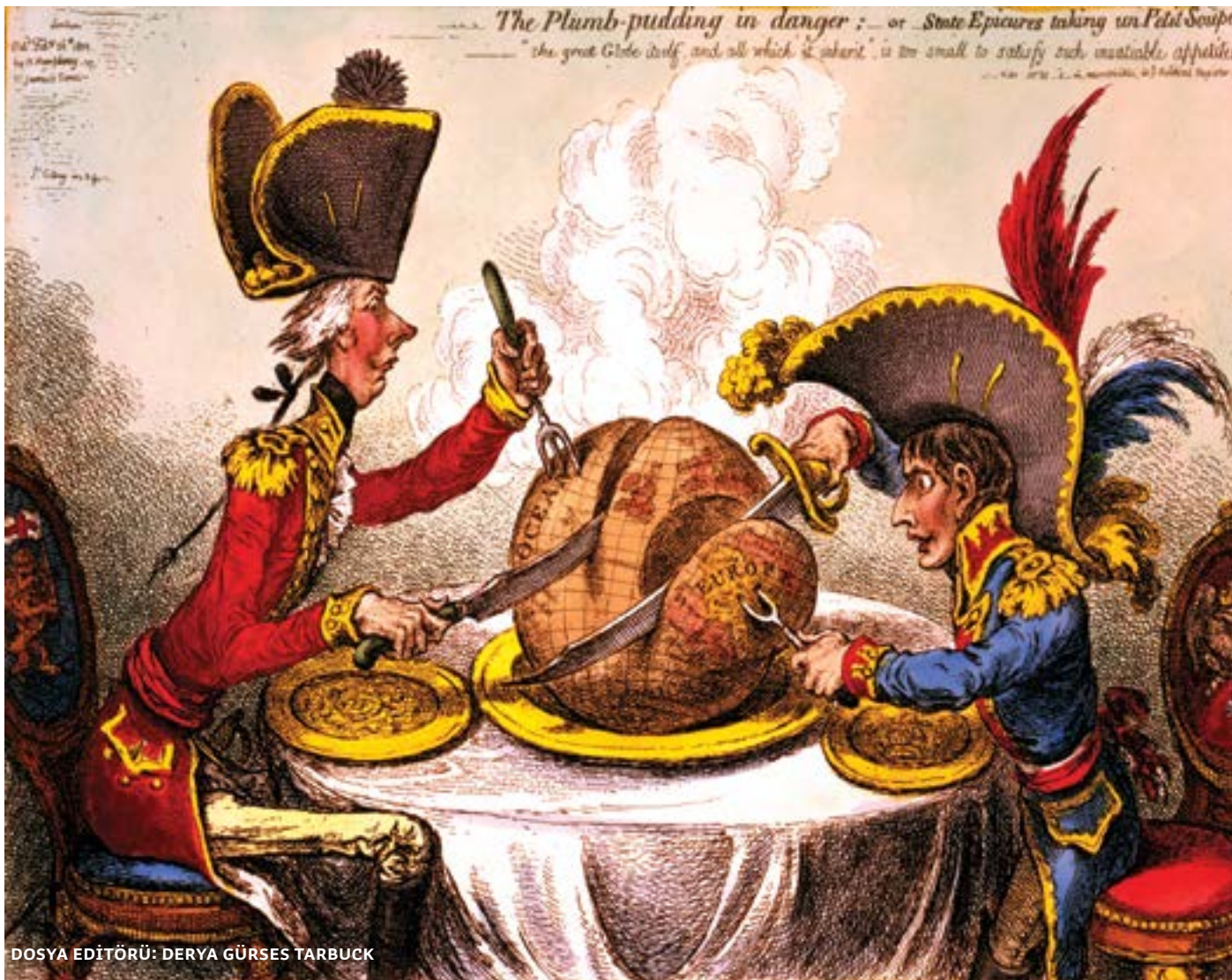
İznik Konsili'nin 1700. Yılına Entelektüel
Bir Katkı

BAHATTİN BAYRAM

Muhteşem Yüzyıl, Büyük Kaçgun ve
Toplumsal Yıkım

SALİH ÖZBARAN

Dünya Düşünce Tarihi

DOSYA EDITÖRÜ: DERYA GÜRSES TARBUCK

Binbaşı Carl
Mühlmann'ın Mektubu:
II. Bölüm

AYHAN AKTAR

OKTAY ÖZEL İLE KISKE KUŞU'NUN
PEŞİNDE ÜZERİNE BİR SÖYLEŞİ:
Kiske Kuşu'nun Peşinde

SÖYLEŞİ: FUAT DÜNDAR

Tam Yerinden:
İstanbul'a Panoramik
Bakışın Tarihi

SEÇKİN DEMİROK

CUMHURİYET BASININDA YÜZ YIL ÖNCE BU AY

HAZIRLAYAN: EMEL SEYHAN

TOPLUMSAL TARİH | AYLIK TARİH DERGİSİ | TARİH VAKFI TARAFINDAN YAYIMLANIR | ISSN: 2717-7459

Siyasal Düşünce Tarihçiliğinde Tarihsel Materyalist Yaklaşımlar: Bir Ufuk Taraması

ATEŞ USLU

MARKSİZM'DE SİYASAL OLANI FELSEFİ OLANDAN, İKTİSADİ OLANDAN YA DA TOPLUMSAL GERÇEKLIĞİN HERHANGİ BİR UNSURUNDAN AYRIŞTIRIP BAĞIMSIZ YA DA ÖZERK KABUL ETMEK MÜMKÜN DEĞİLDİR.

Sosyal ve beşerî bilimlerde ana akım yaklaşımların karşısında alternatif yaklaşımların gelişmesine çok çeşitli dönemlerde tanıklık ederiz. Egemen ideolojinin çizdiği çerçevenin dışında durmayan, hatta ondan beslenen ve onu besleyen, akademiye ezber haline gelen tarihyazımı ekolleri güçlerini korurken diğer tarafta çeşitli düzeylerde bu baskın yaklaşımları tartışmaya açan revizyonist tarihçiler vardır. Ancak genel olarak sosyal-beşerî bilimlerdeki ana akıma alternatif yaklaşımların, özel olarak da revizyonist tarih yazımı ekollerinin kendi içlerinde de bir derecelenme vardır; bazıları daha makbuldür, bazılarınsa akademik dünyada ya da yaygın kamuoyunda kendilerini kabul ettirmeleri olanaksız değilse de gayet zordur.

Düşünce tarihçiliğinde benzer bir durumdan bahsetmek mümkündür. Sonraları Cambridge Okulu adıyla anılacak olan tarihçilerin 1960'lardan itibaren giderek yoğunlaşan bir çabayla düşünce tarihçiliğini yoğun bir eleştiriden geçirerek reforme etmeleri, Whig tarihçiliğinin etkisiyle yoğunlaşmış ve büyük düşünürlerin fikirlerinin aktarımı üzerinden ilerleyen ana akım tarihçiliğe güçlü bir alternatif oluşturmuştu. J.G.A. Pocock ya da Quentin Skinner gibi tarihçilerin gücü elbette titiz çalışma tarzlarından, daha önce defalarca okunmuş olan metinleri yeni sorularla okumalarından kaynaklanıyordu, ancak Cambridge ve Queen Mary gibi prestijli üniversitelerin (ve onlara bağlı yayınevlerinin ve onlarca kitaplık serilerle sağladığı kurumsal destek ve ekolü teşkil eden tarihçilerin ana akım tarihyazımına getirdikleri eleştirilerin sertlik düzeyine benzer düzeyde bir toplumsal-siyasal eleştiri ortaya koymamaları da onların ekolleşebilmelerini sağlayan önemli etmenlerdendir.

Burada siyaset düşünce tarihçiliğine zengin katkılar yapmış olsalar da çoğu zaman diğer tarihyazımı ekollerinin gölgesinde kalmış olan tarihsel materyalist yaklaşımlara dair genel bir çerçeve çizeceğim. Bu kısa yazıda bu konuyu tam anlamıyla kuşatıcı bir şekilde ele almak elbette mümkün değil ve ister istemez bir sınırlama yapmak gerekiyor. Bu nedenle, ilerleyen sayfalarda, Marx ve Engels'in ve daha sonraki kuşaklardan Marksistlerin siyaset düşünce tarihine yaptıkları katkılara ana hatlarıyla değindikten sonra 1960'lardan 1980'lerin başına uzanan dönemde, başka bir deyişle, siyaset düşünceler tarihini yeniden yazma yönünde çabaların yoğunlaştığı yıllarda İngilizce konuşulan dünyada Marksist (materyalist) yöntemi kullanan üç tarihçinin, Christopher Hill (1912-2003), C. B. Macpherson (1911-1987) ve Neal Wood'un (1922-2003) bu alana yaptıkları katkıları ile sınırlandıracağım.

“TARİHİN MATERYALİST YORUMU”NDA DÜŞÜNCELERİN YERİ: KURUCU İLKELER VE İLK KATKILAR

Marx ve Engels'in düşünce tarihçiliğine katkıda bulunmak gibi bir amaçları olmasa da *Kutsal Aile* gibi ilk yayımlanmış metinlerinden itibaren felsefenin tarihsel gelişimine, belirli dönemlerde belirli topluluklarda yaygınlıkla kabul gören fikirlere, dünya görüşüne dair temaları ele almışlardı. Bu konulara ilgileri yaşamları boyunca devam edecekti. *Alman İdeolojisi* adıyla bilinen, yaşadıkları süre boyunca taslak halinde kalmış olan kitapları, pek çok konunun yanında düşünce tarihinin de tarihsel materyalist bir yöntemle ele alınmasının imkânları üzerine ipuçları içeriyordu. “Fikirlerin, tasavvurların ve bilincin üretimi, başlangıçta, insanların maddi faaliyetleriyle ve aralarındaki maddi temaslara, yani gerçek hayatın diliyle doğrudan bağlantılıdır” sözleriyle tarihin erken dönemlerinde bilişsel unsurların üretiminin insanın maddi faaliyetinden ayrıtılamayacağını altını çizdikten sonra bilinç ve yaşam arasındaki ilişkiye dair genel bir sonuca varmışlardı: “Yaşamı belirleyen bilinç değildir, tersine, bilinci belirleyen yaşamdır.”¹

Sonraki çalışmalarında Marx ve Engels bilinç-maddi yaşam ilişkisine dair teorik konulara sık sık

değineceklerdi. Engels, “tüm toplumsal değişimlerin ve siyasal altüst oluşların nihai nedenlerini, insanların kafalarında değil, ebedi hakikat ve adaleti giderek daha iyi anlamalarında değil, üretim ve mübadele tarzlarındaki değişimlerde; ilgili çağın felsefesinde değil, ekonomisinde aramak gerekir”² sözleriyle materyalist tarih anlayışını özetleyecekti. Marx *Kapital*'de, Engels pek çok metninde önde gelen filozofların eserlerinden örnekler verirken bu eserlerin içeriğinde billurlaşan maddi koşullara değineceklerdi. Örnekler çoğaltılabilir. Engels'in yaşamının sonlarına doğru *Ludwig Feuerbach ve Klasik Alman Felsefesinin Sonu* adlı kitapçığında bu yöntemin uygulanmasının iyi örneklerinden birini verdiğini belirtmekle yetinelim.

Marx'ın ölümünden kısa bir süre sonra, 1887'de, henüz otuz üç yaşında ve pek tanınmayan bir Marksist olan Karl Kautsky yalnızca düşünce tarihçiliğine değil, genel olarak tarihyazımına da ilk tarihsel materyalist katkı olarak niteleyebileceğimiz *Thomas More ve Ütopyası* kitabını yayımlamıştı. Kautsky burada Hümanizm'in ortaya çıktığı toplumsal-iktisadi koşullar, More'un eser verdiği özgül koşullar, More'un siyasal kariyeri gibi konuları gündeme getirerek *Utopia* kitabının çok katmanlı bir analizini yapmıştı. Toplumsal geçiş dönemlerinde düşüncelerin dönüşümüne dair söyledikleri, Marx'ın *Louis Bonaparte'in 18 Brumaire*'inde ve Engels'in *Alman Köylü Savaşı*'nda ortaya koyduğu fikirlerle benzerlik taşır: “Yeni çıkarlar tarafından koşullanan yeni fikirler hâlâ feodalizmden kaynaklanan düşünce dünyasının kalıbına giriyordu ve bu fikirler, kendilerine denk düşen maddi esasların temelleri iyice sarsıldıktan sonra, geleneksel yanılısamalar halinde etkisini sürdürüyordu.”³

Hem More'un bir geçiş dönemine tanıklık etmesi, hem de entelektüel tavır alışlarıyla sınıfsal tepkileri arasındaki çelişkiler onun eserinin toplumsal içeriği konusunda kolay sonuçlara varmayı engelliyordu. Örneğin Kautsky kitabı boyunca More'u rahatlıkla “komünist” olarak nitelense de kitabın sonlarına doğru *Utopia*'nın yazarının her türlü halk hareketine antipati duyduğunu bu açıdan, Thomas Müntzer gibi halktan gelen ve halkı mobilize eden başka komünistlerle karşıtlık içinde olduğunu da vurguluyordu: “İdeal devletin gerçekleştiğini görmeye sabırsızlıkla can atan More, aşağıdan başlayarak sömürüye son verme girişimlerinden ürkeren çekinmiştir. Bu yüzden More'un görüş açısından komünizm olguların mantığı nedeniyle sınıf mücadelesi içinde gelişmemiştir.”⁴

MARKSİST DÜŞÜNCEDE SİYASAL OLAN

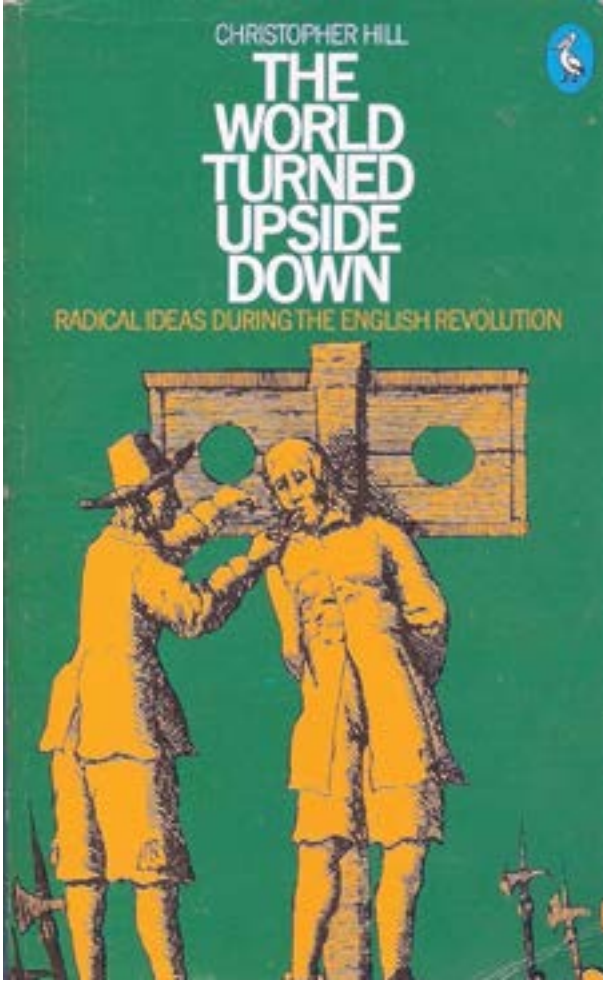
Marx, Engels ve sonraki kuşaklardan Marksistlerin paylaştıkları temel bir fikir vardı: Toplumsal gerçekliğin tüm noktaları dolaylı ya da dolaysız olarak, tarihsel süreç içinde gelişmiş çıkarların, dolayısıyla bunların uzantısı olan siyasal çıkarlarla doğrudan ya da dolaylı olarak bağlantılıydı. Bu bağlantının kurulma şekilleri ya da dolaylıların niteliği konusun-

Karl Kautsky

da Marksistler arasında görüş ayrılıkları vardır, örneğin iktisadi yapı ve üstyapılar arasında keskin bir ayırım yapanlar bunları birbirinden mutlak surette ayrı alanlar olduğunu iddia etmemekte ve aralarındaki belirlenim, koşullama ya da karşılıklı etkileşim ilişkilerine değinmektedirler. Benzer bir yaklaşım toplumsal varlığın diğer unsurları için de geçerlidir. Dolayısıyla, Marksizm'de siyasal olanı felsefi olandan, iktisadi olandan ya da toplumsal gerçekliğin herhangi bir unsurundan ayırıştırıp bağımsız ya da özerk kabul etmek mümkün değildir,⁵ aynı şekilde, düşünsel unsurları toplumun maddi üretiminden ve yeniden üretiminden ayırıştırarak, bağımsız bir bütün olarak ele almak da imkânsızdır. Marksist düşüncede, gerçeklik içinde herhangi bir unsurun özerkliği ancak görelî bir özerklik olabilir.

İki savaş arası dönemin önemli gelişmelerinden biri, siyasetin ve/veya siyasal olanın özerkliğine dair bir vurgunun önce Max Weber, daha sonra Carl Schmitt gibi yazarlarca yaygınlaştırılmasıydı. Weber'in “siyasal realizm” şeklinde adlandırılabilir olan yaklaşımı, siyasetin iktisattan, etikten ve yaşamın diğer alanlarından özerk olduğu fikri üzerine kuruludur.⁶ Yirminci yüzyıl boyunca Carl Schmitt ve Paul Ricoeur gibi çeşitli düşünürler benzer bir yaklaşımı benimseyip siyasetin özerkliğine vurgu yapacaklardı. Schmitt liberalizme karşı fikirleriyle hatırlansa da yaşamı boyunca liberalizmden fazla komünizmi düşman olarak kabul etmişti. Savaş öncesinde olduğu gibi sonrasında da bu tutumunu sürdürecekti: *La Unidad del Mundo* (1951, *Dünyanın Birliği*) adıyla İspanyolca yayımlanan kitapçığında Hristiyanların liberal ve Marksist tarih felsefesiyle

Christopher Hill, *The World Turned Upside Down: Radical ideas during the English revolution*

rekabet edebilecek düzeyde bir tarih felsefesine ihtiyaç duyduklarını belirtmişti.⁷ Weber ve Schmitt'e benzer bir şekilde Fransız düşünür Paul Ricoeur de "Siyasal Paradoks" makalesinde (1957) siyasetin özerkliğini vurgulamış, siyaseti etik ve ekonomiden itinayla ayırtmıştı; etik-siyaset ayırtması Hristiyan pasifizmine, ekonomi-siyaset ayırtmasıysa Marksist yaklaşıma karşı bir duruş anlamına geliyordu.⁸

Politik realizmin siyasal olanı toplumsal olandan ayırtarak ele alma çabalarına karşılık Marksist yazarlar siyasal kurumlar, siyasal hayat ve siyasal düşüncelerle toplumsal çelişki ve çatışmaların iç içe geçmiş niteliğini vurgulamaya devam edeceklerdi.⁹ Bundan sonra ele alacağımız üç düşünür de politik olanı toplumsal olanla, düşünceyi ise maddi toplumsal yaşamın üretimi ve yeniden üretimiyle bağlantıları içinde inceleyeceklerdi.

CHRISTOPHER HILL: SİYASAL DÜŞÜNCELERİN AŞAĞIDAN TARİHİ

Christopher Hill Oxford Üniversitesi'nde tarih eğitimi almış, 1930'ların ortasında Büyük Britanya Komünist Partisi üyesi olmuş, 1946'da Komünist Parti Tarihçiler Grubu'nun kurucuları arasında yer almıştı. "Marksizm ve Tarih" başlığıyla 1948'de yayınladığı bir yazıda pek çok konunun yanında düşünce tarihçiliğine ilişkin meselelere de değiniyordu. Hill, iktisadi değişimlerin otomatik olarak siyasi değişim şeklinde

kendini göstermediğini ve bir toplumun düşünme biçimini aynı anda değiştirdiğini kabul etmiyordu. Marksistler fikirlerin tarih üzerinde etkisini kabul etmekle birlikte bu fikirlerin iktisadi temellerine dikkat çekiyorlardı,¹⁰ dolayısıyla bir Marksist için esas olan, fikirlerin kendileri değil, "gerçek tarihsel güçler olarak sınıfların ihtiyaçlarını yansıtan ve bu ihtiyaçlara cevap veren fikirlerdir".¹¹ Alanın önde gelen, seçkin örnekler veren modern tarihçilerinin, iyi modern tarihçilerin, insan faaliyetinin bütün görünüşleriyle bir bütün oluşturduğunu, dolayısıyla tarihin edebiyat, sanat, din tarihi gibi bölümlere bölünmemesi gerektiğini söylüyordu.¹²

Hill son derece üretken bir yazardı, doğrudan doğruya düşünce tarihi üzerine eserler kaleme aldığı gibi İngiliz Devrimi'yle ve 18. yüzyıl İngiltere'siyle ilişkili konularda yazdığı pek çok kitapta düşünce tarihi konularına yer vermişti. Hill'in düşünce tarihini ele alış tarzı büyük düşünür merkezli tarihçiliğin dışındadır: Çok sayıda arşiv malzemesini, unutulmuş kitapçık ve makaleleri inceleyen yazar titiz bir tarihçi tekniğiyle hareket eder. Düşüncelerle maddi yaşam arasındaki ilişkiyi kuruş tarzıysa iktisadi indirgemecilikten uzaktır; *Intellectual Origins of the English Revolution* (1962, *İngiliz Devrimi'nin Düşünsel Kökenleri*) düşüncelerin belirli bir mantığı olduğunu kabul etmekle birlikte düşüncelerin sadece bu mantığa göre hareket etmediklerini belirtir.¹³

İngiliz Devrimi dönemi siyasal düşüncelerini aşağıdan tarihin bakış açısıyla yorumladığı *The World Turned Upside Down*'da (1972, *Dünya Altüst Oldu*) tarihçilerin düşünceleri ele alış tarzlarına dair bir fikir veriyordu: "Tarihçiler düşüncelerle, yalnızca bunlar

Christopher Hill

toplumu etkiledikleri için değil, ama o düşüncelere yol açan toplumu açıkladıkları için de ilgilenirler.”¹⁴ *Dünya Altüst Oldu*, 1970’lerde muazzam bir ilgiyle karşılanmış, 1975’teki karton kapaklı basımı aynı yıl içinde 46.000 nüsha satılmıştı; 1970’lerin ikinci yarısında eserden esinlenen tiyatro eserleri yazılıp sahnelenecekti.¹⁵ Yazar *Milton and the English Revolution* (1975, *Milton ve İngiliz Devrimi*) gibi başka kitaplarında da 17. yüzyılda siyasal düşüncelerin gelişimine dair ayrıntılı incelemeler yapmaya devam edecekti.

MACPHERSON: KAÇAMAK BİR MARKSİZM

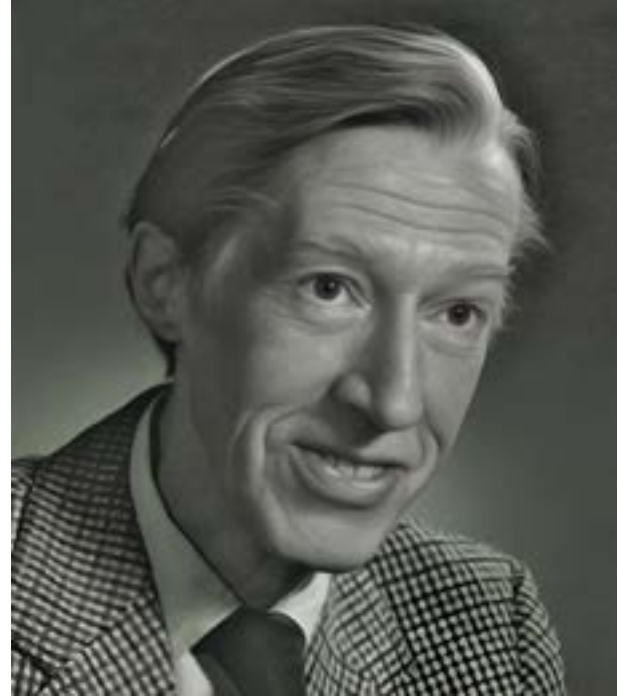
Kanadalı ekonomist ve siyaset bilimci Crawford Brough Macpherson, 1930’larda Harold Laski’nin danışmanlığında London School of Economics’te yüksek lisans derecesini almış, 1930’ların ortasından itibaren Toronto Üniversitesi’nde görev yapmıştı. 1950’ler boyunca John Locke’un siyaset teorisinin kapitalizmle ilişkisi gibi konularda yazılar yazmıştı; bu yazılarla başlattığı çalışmaların devamı olarak değerlendirebileceğimiz, 1962’de yayımlanan *A Political Theory of Possessive Individualism (Sahiplenici Bireyciliğin Siyaset Teorisi)* kitabı 17. yüzyıl Britanya siyasal düşünce tarihi konusunda en çok tartışılan eseri olmuştur. Macpherson’ın Marksizm ile ilişkisi tartışmalı bir meseledir. Yazar kendini “liberal demokrat” olarak adlandırırsa da bu kitabı ve pek çok başka çalışması liberalizmin kapsamlı bir eleştirisini teşkil ediyordu. Kitap boyunca kullandığı “sahiplenici piyasa toplumu” kavramının Marx, Weber ve Sombart gibi yazarların eserlerinde yer aldığı şekliyle “kapitalist” ya da “burjuva toplum” kavramlarıyla benzer olduğunu bizzat belirtmişti.¹⁶ Ancak Macpherson’ın hangi derecede Marx’ın ve Marksistlerin eserlerinden yararlandığı, tartışma konusudur,¹⁷ öyle ki Victor Svacek onun yöntemini “kaçamak Marksizm” olarak nitelemişti.¹⁸ Belki de, Ian MacKay’i takip ederek, onu, liberalizmi Marksizm’in yöntemlerini kullanarak yeniden canlandırmaya çalışan bir “samimi liberal” olarak nitelemek anlamlı olacaktır.¹⁹

Macpherson’ın temel tezi, kapitalist piyasa ekonomisinin insanların potansiyellerini gerçekleştirmelemlerini engellediği ve “sahiplenici bireycilik” yönüne sapmalarına neden olduğu yönündeydi, dolayısıyla Aristoteles gibi klasik dönem düşünürlerden itibaren pek çok düşünürde karşımıza çıkan insanın kendini gerçekleştirmesinin olanaklarına ilişkin bir sorgulama üzerinden incelemesini kuruyordu. Tam da bu nedenle onun Marx’tan ya da Frankfurt Okulu düşünürlerinden ziyade başka felsefi akımlardan da etkilendiğini söylemek mümkündür.

Macpherson’ın Marksizm’le ilişkisine dair bu soru işaretlerine rağmen, *Sahiplenici Bireyciliğin Siyaset Teorisi*’ne eleştiri yöneltenler genellikle onun düşünce tarihçiliğine Marksist müdahale yaptığı ön kabulünden yola çıkıyorlardı. Kitabın yayımlandığı tarihten itibaren aldığı pek çok eleştiri de Marksist yöntem konusunda düğümleniyordu.²⁰ 1960’ların ve sonrasında pek çok tarihçisi için Hobbes ya da Locke’un düşüncelerinin kapitalist toplum tarafın-

dan koşullanmasına dair bir tez, iktisadi indirgemecilikten başka bir anlam ifade edemezdi. Isaiah Berlin gibi etkili bir siyaset teorisyeni, Macpherson’ın siyasal düşüncenin zamansız konuları olduğunu unuttuğunu söylemişti; Hobbes ya da Locke gibi büyük düşünürleri kendi dönemlerine hapsederek incelemek, onların yanıt verdikleri büyük soruları unutmaya yol açıyordu.

Macpherson’a yönelik eleştirilerin bir kısmı “toplumsal bağlam” konusunun eksik ya da yanlış anlaşılmasından kaynaklanıyordu; Macpherson, kapitalist toplumun insan anlayışının Locke gibi bir düşünürün eserlerinde yansıma bulduğunu savun-

Crawford Brough Macpherson

muştur, James Tully gibi yazarlarsa bu yansıma ya da fikirleri dikkate almamış, Macpherson’un Locke’u kapitalizmi haklı çıkarma çabasında olan basit bir ideolog konumuna indirgediğini iddia etmişlerdi.²¹ Ancak Macpherson’un kitabının bir başka etkisi de olmuştu: Marksist olmayan kimi tarihçiler sınıf analizini düşünce incelemelerine dahil etme gereği duymuşlardı. Örneğin Keith Thomas Macpherson’a yanıt olarak uzunca bir makale yazmış ve Hobbes’un düşüncesinin toplumsal kökenlerinin burjuvazide değil, aristokraside aranması gerektiğini iddia etmişti.²² Neal Wood ise bu son tezi Marksist bir perspektiften tekrar ele almıştı. Ona göre Hobbes bir burjuva teorisyeni değil, bir geçiş dönemi düşünürüydü; tarımsal kapitalizmin kimi özelliklerini eserlerine yansıtsa da Locke kadar açık bir şekilde aristokrat kökenli tarımsal kapitalistlerin sözcülüğünü de yapmamıştı.²³ *Sahiplenici Bireyciliğin Siyaset Teorisi*’ne yönelik eleştirilerin giderek yoğunlaşmasına bağlı olarak “Macpherson tezi” 1980’lerden itibaren itibar kaybına uğrasa da zamanla eserin değerini eleştirel bir şekilde de olsa gündeme getiren yazıların sayısının artmaya başlaması dikkate değerdir.²⁴

NEAL WOOD: SİYASAL DÜŞÜNCENİN TOPLUMSAL TARİHİ

Neal Wood, University of California, Berkeley'de tarih eğitimi almış, komünizm ve Britanya entelektüelleri üzerine yazdığı doktora tezini 1959'da savunmuştu. 1960'ların başında Columbia'da Machiavelli üzerine dersler vermiş, bir süreliğine University of California at Los Angeles'ta (UCLA) görev yapmış, 1966'daysa Kanada'da York Üniversitesi'nde öğretim üyesi olmuştu. Burada Toplumsal ve Siyasal Düşünce Lisansüstü Programı'nı kuracak ve bu program çerçevesinde "siyasal düşüncelerin toplumsal tarihi" adıyla anılacak olan metodolojinin gelişmesine katkıda bulunacaktı.²⁵

Hill ve Macpherson'dan farklı olarak Neal Wood, tarihyazımına katkılar yapmakla kalmamış, siyasal düşünceler tarihi metodolojisi üzerine 1960'lar ve 1970'lerde yapılan tartışmalara da doğrudan müdahil olmuştu. Örneğin, Leo Strauss ve Joseph Cropsey'nin hazırladığı, otuz civarında yazarın katkıda bulunduğu *History of Political Philosophy* (1963, Siyaset Felsefesi Tarihi) kitabının ikinci basımına yazdığı, 1973'te yayınlanan kısa değerlendirme yazısında Leo Strauss ekolüne sert eleştiriler yöneltmişti: Kitapta tarihsellik neredeyse tamamen elenmiş, düşünürlerin içinde eser verdikleri tarihsel koşullar neredeyse bütünüyle yok sayılmıştı. N. Wood'a göre siyaset felsefesi dolaysız pratik siyaset faaliyetinden ayrıştırılmazdı; tüm büyük düşünürler kendi tarihsel bağlarının acil sorunlarına yanıt vermiş, çoğu zaman da bizzat siyasal aktörler olmuşlardı. N. Wood'a göre kitabın yazarları, ele aldıkları düşünürlerin tarihselliğini göz ardı etmekle kalmıyor, kendilerinin de ideolog statüsünde olduklarını gizliyorlardı. Strauss-Cropsey derlemesinin temel sorunu, Batı'nın kültürel deneyimini "eskiler" ve "modernler" arasında bir ayrıma indirgemeleriydi: Bu tarihçiler, gerçekte hiç var olmamış bir altın çağ nostaljisi üzerinden düşünce tarihini okuyarak eşitsizlikçi, elitist, otoriter, antidemokratik duygularla örülü bir muhafazakâr tutum benimsemekle birlikte bu tutumlarını ustaca gizlemişlerdi.²⁶

Neal Wood, J.G.A. Pocock'un *The Machiavellian Moment* (1975, *Machiavelli Uğrağı*) kitabına yazdığı değerlendirme yazısında, ele aldığı kitaba yönelik çok daha övgü dolu sözler sarf eder. Wood'a göre

Pocock'un titizliği, büyük düşünür olarak kabul edilmeyen yazarları incelemesine dahil etmedeki mahareti, sorduğu yeni sorular övgüyü hak etmektedir. Buna karşılık kitabın temel sorunu, yazım tarzının karmaşıklığı ve üslubundaki ağırlığı bir kenara bırakırsak, Pocock'un siyaset teorisini bir dil oyununa indirgemesidir. Wood'a göre Pocock ele aldığı kişilerin etten-kemikten insanları olduğunu, kendi dönemlerinin toplumsal çatışmalarına aktif olarak katıldıklarını sık sık unutmakta, dil incelemesinden ibaret bir düşünce tarihi okuması yapmaktadır.²⁷ N. Wood, sonraki çalışmalarında Pocock ve Skinner gibi Cambridge ekolü tarihçilerine benzer eleştiriler yöneltecekti. Ona göre, Cambridge ekolü tarihçileri metodoloji bakımından son derece sofistike eserler ortaya çıkarsalar da fikirlerin insani faaliyetin gerçekliğiyle ilişkisini kurmaksızın yalnızca dile, sözcüklere ve terimlere yoğunlaşarak parçalı bir tarih anlatısı yapmışlardı.²⁸

Neal Wood, 1978'de eşi Ellen Meiksins Wood ile birlikte klasik dönem Yunan düşüncesini toplumsal bağlamında incelediği kapsamlı bir çalışma yayımlamış, bu kitabın ilk bölümünde "siyasal düşüncelerin toplumsal tarihi" metodolojisine dair ayrıntılı bir açıklama yapmıştı: Burada, kitaba getirilebilecek olan "tarihselcilik" eleştirisini daha en baştan göğüs-lüyordu. Her teori gibi siyasal teoriler de ideolojik bir nitelik taşıyordu ve ideolojilerin tarihsel özgülükleri içinde, dolayısıyla kendi dönemlerinin sınıf çatışmaları başta olmak üzere maddi toplumsal koşullar üzerinden ele alınması gerekiyordu. Ancak tarihsel koşulların önemini vurgulamakta aşırıya kaçılması, rölativizm tehlikesini de beraberinde getiriyordu: Pek çok empirist-pozitivist tarihçi gibi düşünce tarihçileri de tarihsel koşulların özgülüğüne vurgu yaptıkça ele aldıkları konuları (düşünürlerin metinlerini) eşsiz ve benzersiz olarak değerlendirebilirlerdi. Wood kendisini bir empirist olarak nitelese de tarihte sürekliliklerin var olduğunu teslim ediyordu: Siyasal düşünce tarihçileri uzun ömürlü kurumların, geleneklerin, tekrarlanan örüntülerin varlığını dikkate alarak düşüncelerin toplumsal tarihini yazmalıydılar.²⁹

Neal Wood, Ellen Meiksins Wood'la birlikte yazdığı diğer kitap olan *A Trumpet of Sediton*'da (1997, *İsyen Borusu*) 16.-17. yüzyılda İngiltere'de siyasal düşünce tarihi üzerine bir sentez yapacak, 2002'dey-

Neal Wood ve Ellen Meiksins Wood

se düşünce tarihi metodolojisi üzerine daha önce yazdığı yazılardan da hareket ederek *Reflections on Political Theory (Siyaset Teorisi Üzerine Düşünceler)* başlıklı bir kitap yayımlayacaktı. Ölümünden sonra Ellen Meiksins Wood *Citizens to Lords* (2008, Yurttaşlardan Lordlara) ve *Liberty and Property* (2012, Özgürlük ve Mülkiyet) kitaplarıyla "siyasal düşüncelerin toplumsal tarihi" metodolojisine katkıda bulunmaya devam edeceklerdi.

SONUÇ

Siyasal düşünceler tarihçiliğine tarihsel materyalist katkılara dair bu ufuk taramasını sonlandırırken, bu yaklaşımların hakkını tam anlamıyla teslim edebilmek için çok daha kapsamlı çalışmalara ihtiyacımız olduğunu belirtmemiz gerekiyor. Sovyetler Birliği'nde, Çin Halk Cumhuriyeti'nde ve diğer sosyalist ülkelerde yayımlanan felsefe tarihi ve siyasal düşünce tarihi kitapları, belirli filozoflar üzerine monografiler, Louis Althusser'in Montesquieu, Machiavelli, Locke ve Rousseau üzerine kitap, yazı ve taslakları, Ram Sharan Sharma, K. N. Panikkar ve Irfan Habib gibi tarihçilerin Hindistan'da siyasal düşüncelerin gelişimine dair yazı ve kitapları, Latin Amerika Marksistlerinin çalışmaları ve pek çok başka eser üzerinden tarihsel materyalist siyasal düşünce tarihi üzerine bir fikir edinmek mümkün olacaktır.

Bir bütün olarak baktığımızda, siyasal düşünce tarihçiliğinde tarihsel materyalist yöntemleri kullananların talihsizliği, Cambridge Ekolü tarihçilerinden veya Reinhart Koselleck gibi kavram tarihçilerinden farklı olarak metodoloji konusunda kısıtlı sayıda eser vermeleri ve literatürde yapılan metodoloji tartışmalarına nadiren müdahil olmalarıdır. Düşünce tarihi metodolojisi üzerine Neal Wood'un görece geç kalmış eseri dışında Marksist bir katkı olmamasına ek olarak 1980'lerden sonra Marksizm'in akademik çevrelerde itibar kaybetmesi de bu yaklaşımın görece etkisiz kalmasına neden olmuştur. Bununla da

Louis Althusser

bağlantılı olarak, düşüncenin ve siyasetin özerkliğinin ısrarla vurgulandığı bir dönemde Marksistlerin Schmitt tarzı bir politik realizme ya da düşüncelerin kendi yaşamları olduğunu iddia etmeyi mümkün gören bir idealizme verdikleri yanıtlar yetersiz kalmıştır. Bu yaklaşımın 1960'lı ve 1970'li yıllardakine benzer bir canlanma yaşayabilmesi için monografi ve sentez kitaplarının yanında metodoloji alanındaki katkılara da ağırlık verilmesine ihtiyaç bulunmaktadır.

ATEŞ USLU - İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ SİYASAL BİLGİLER FAKÜLTESİ

DİPNOTLAR

- Karl Marx ve Friedrich Engels, *Alman İdeolojisi*, çev. Olcay Geridönmez ve Tonguç Ok, İstanbul: Kor Kitap, [1845-1846] 2017, s. 35.
- Friedrich Engels, *Ütopyadan Bilimse Sosyalizmin Gelişimi*, çev. Erkin Özalp, İstanbul: Yordam Kitap, 2018, s. 81.
- Karl Kautsky, *Thomas More ve Ütopyası*, çev. Oğuz Özügül, İstanbul: Pencere Yayınları, 2006, s. 12.
- Kautsky, *Thomas More ve Ütopyası*, s. 211.
- Bu konuda kapsamlı bir inceleme için bkz. Katherine A. Gordy, "Marxian Interpretations of Political Theory: Locating a Tradition", Sean Noah Walsh ve Clement Fatovic (haz.) *Interpretation in Political Theory*, New York: Routledge, 2017.
- James Wiley, *Politics and the Concept of the Political: The Political Imagination*, New York: Routledge, 2016s. 23
- Wiley, a.g.e., s. 73.
- Wiley, a.g.e., s. 92.
- Bu konuda daha ayrıntılı bir inceleme için bkz. Ateş Uslu, "Politik Felsefe ve Diyalektik: Bir Toplumsal Bilinçlilik Biçimi Olarak Politik Felsefe", (haz.) M. Ertan Kardeş, *Politik Felsefe Nedir?*, İstanbul: Tekin Yayınevi, 2020, s. 179-216.
- Christopher Hill, "Marksizm ve Tarih" [1948], çev. Elifcan Karacan ve Aynur Toraman, *Marksizm ve Tarih*, İstanbul: Kor Kitap, 2023, s. 15-16.
- Hill, "Marksizm ve Tarih", s. 17.
- Hill, "Marksizm ve Tarih", s. 20.
- Rachel Foxley, "The Logic of Ideas in Christopher Hill's English Revolution", *Prose Studies*, 36(3), 2014, s. 200.
- Christopher Hill, *Dünya Altüstü Oldu: İngiliz Devrimi'nde Radikal Düşünceler*, çev. Uygur Kocabaşoğlu, İstanbul: İletişim, [1972] 2013, s. 22.
- Marcus Nevitt, "The Theater of The World Turned Upside Down", *Prose Studies*, 36(3), 2014 s. 185-198.
- Crawford Brough Macpherson, *The Political Theory of Possessive Individualism*, Oxford: Oxford University Press, 1962, s. 48.
- Frank Cunningham, *The Political Thought of C.B. Macpherson: Contemporary Applications*, Cham: Palgrave Macmillan, 2019.
- Victor Svacek, "The Elusive Marxism of C. B. Macpherson", *Canadian Journal of Political Science / Revue canadienne de science politique*, 9(3), 1976, s. 395-422.
- Ian McKay, "A Half-Century of Possessive Individualism: C.B. Macpherson and the Twenty-First-Century Prospects of Liberalism", *Journal of the Canada History Association*, New Series, 25(1), 2014, s. 307-340.
- Macpherson'a yöneltilen eleştirilerin bir özeti için bkz. David Millet, "The Macpherson Version", *Political Studies*, 30(1), 1982, s. 120-127.
- James Tully, *An Approach to Political Philosophy: Locke in Contexts*, Cambridge: Cambridge University Press, 1993.
- Keith Thomas, "The Social Origins of Hobbes' Political Thought", K. C. Brown (haz.) *Hobbes Studies*, Oxford, 1965, s. 185-236.
- Neal Wood, "Thomas Hobbes and the Crisis of English Aristocracy", *History of Political Thought*, 1(3), 1980, s. 437-452.
- Örn. bkz. Geoff Kennedy, "Capitalism and Contextualization in C. B. Macpherson's The Political Theory of Possessive Individualism", *Journal of Intellectual History and Political Thought*, 1(1), 2012, s. 228-251; Mariusz Turowski, "Specters and Possession of Neoliberal Democracy: Contemporary Critical Political Philosophies and the Legacy of C. B. Macpherson", A. K. Çüçen ve M. Becermen (haz.), *Gelenek, Demokrasi ve Felsefe / Tradition, Democracy, and Philosophy*, Bursa: Uludağ Üniversitesi, 2015, s. 318-326.
- Frances Abele, George Comninel ve David McNally, "A Tribute to Neal Wood", *Studies in Political Economy*, 73(1), 2004, s. 15-25.
- Neal Wood, "Books in Review: History of Political Philosophy", *Political Theory*, 1(3), 1973, s. 341-343. Ayrıca bkz. "Mansfield on Machiavelli", *Philosophy of the Social Sciences*, 15(1), 1985, s. 45-52.
- Neal Wood, "Books in Review: The Machiavellian Moment: Florentine Political thought and the Atlantic Republican Tradition by J.G.A. Pocock", *Political Theory*, 4(1), 1976, s. 101-104.
- Neal Wood, *Reflections on Political Theory: A Voice of Reason from the Past*, Houndmills, Palgrave, 2002.
- Ellen Meiksins Wood ve Neal Wood, *Class Ideology and Ancient Political Theory: Socrates, Plato, and Aristotle in Social Context*, London: Basil Blackwell, 1978, s. 7-10. Burada atıf yaptığım ilk bölüm, Neal Wood tarafından yazılmıştır.